

Μακεδονικά

Τόμ. 4, Αρ. 1 (1960)

Ιστορικά διηγήσεις διάφοροι

Ι. Κ. Βασδραβέλλης

doi: [10.12681/makedonika.689](https://doi.org/10.12681/makedonika.689)

Copyright © 2015, Ι. Κ. Βασδραβέλλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βασδραβέλλης Ι. Κ. (1960). Ιστορικά διηγήσεις διάφοροι. *Μακεδονικά*, 4(1), 536–541.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.689>

φασιν καὶ νὰ καταστήσῃς γνωστὸν ' φόρον προβάτων, κήπων, ἀμπελώνων, ἐλαιῶνων καὶ ἄλλων, ἐὰν δὲ ἐλήφθῃ τι παρ' αὐτῶν, νὰ τοῖς ἐπιστραφῇ.

'Εφεξῆς καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς ἀνάμειξιν ἢ ἀντίθετον ἐνέργειαν πρὸς τὴν ἱερὰν ἀπόφασιν. Τοὺς μὴ ὑπακούοντας ἢ ἐναντιουμένους νὰ ἀναφέρῃς εἰς τὴν Πύλῃν μου, ἀφ' οὗ δὲ ἴδῃς τὴν παροῦσαν ἱερὰν ἀπόφασιν νὰ τὴν παραδώσῃς καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τῶν.

'Εγράφη κατὰ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Σιαμπάν τοῦ ἔτους 891² ἐν τῇ ἔδρᾳ Κωνσταντινουπόλεως.

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ

Θαῦμα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἢ Παναγίας Λαγυδιανῆς

'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ φίλος στρατηγὸς ἐ.ἀ. Ἀστεριάδης ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μου, καὶ τὸν εὐχαριστῶ δι' αὐτό, τὸ πρωτότυπον κατωτέρω δημοσιευμένου ἀπολυτικίου μετὰ τῆς συνεχομένης ἱστορικῆς σημειώσεως, συνταχθὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ τὴν 10ην Ἀπριλίου 1852 ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου, ἐφημερίου τοῦ γνωστοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἄλλως γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Παναγίας Λαγυδιανῆς. Τὸ τε ἀπολυτικίον καὶ ἡ ἱστορικὴ σημείωσις ἀναφέρονται εἰς θαῦμα, συμβάν κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εἰς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Δὲν γνωρίζομεν τὴν ἡλικίαν τοῦ συντάκτου κατὰ τὸ ἔτος 1852, ἀπέχον μόνον 27 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνέβη τὸ θαῦμα, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ ὑπῆρξεν οὗτος καὶ αὐτόπτης μάρτυς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ πληροφορίες τοῦ ἔχουν ἰδιαιτέραν ἀξίαν. Νομίζω ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκλείσωμεν τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ἢ δὲ σύνθεσις τοῦ ἀπολυτικίου συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μας.

Ἐκ τῆς ἐπιτοπίου ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν ἐνήργησα, καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας συνέλεξα παρὰ τοῦ νῦν ἐφημερίου τοῦ ναοῦ πατρὸς Χαραλάμπους Τερπινίδου, ὑπηρετοῦντος ἐκεῖ ἐπὶ εἰκοσαετίαν, διεπίστωσα τὰ κατωτέρω.

Τὸ ἀπολυτικίον εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ψάλλεται τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου, ὅτε καὶ ἐφορτᾶει ὁ ναός, ἀλλὰ δὲν ἐπιπέθη εἰς ἐκκλησιαστικόν τι βιβλίον, διατηρῆσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἰδιόζοντα χαρακτῆρα ἀπολυτικίου, συντεθέντος μόνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ὁ συντάκτης ὁμοῦς ἱερομόναχος Γρηγόριος ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κύκλους καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ, ὅπως ἄγνωστος ἦτο καὶ ἡ χρονολογία, καθ' ἣν τὸ ἀπολυτικίον συντετέθη.

Ἐσαύτως ἡ παράδοσις περὶ τοῦ ἐπισυμβάντος θαύματος διεσώθη ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἀλλ' οὐδὲν γραπτὸν μνημεῖον ὑπῆρχε δι' αὐτήν. Ἡ ἱστορικὴ σημείωσις, ἥτις ἀκολουθεῖ τὸ ἀπολυτικίον, διαφωτίζει ἀπολύτως τὴν ὅλην ὑπόθεσιν, διότι μανθάνομεν τῶρα καὶ τὸν συντάκτην τοῦ ἀπολυτικίου ἱερομόναχον Γρηγόριον καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ θαύματος τούτου. Εἰς τὸ σφραγισμένον καὶ σήμερον ἄγισμα τοῦ ναοῦ ὑπάρχει τόσον τὸ κουβούκλιον, ὅσον καὶ τὸ ἀναφερόμενον τετράγωνον γουδί, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀναβλύζει ἐλαχίστη ποσότης ὕδατος. Μάλιστα ἀνωθεν τοῦ γουδίου μεταγενέστεροι ἐποποθέτησαν παλαιὸν μαρμάρινον περιστύλιον μὲ παραστάσεις πιθανῶς πρὸς διακόμησιν.

¹ Τρεῖς λέξεις ἐφθαρμέναι καὶ δυσανάγνωστοι εἰς τὸ φημίανιον.

² Ἔτος 1486.

Ἐο ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Λαοδηγητρίας, Παναγίας Λαγουδιανῆς, Ταουσαν μανασίω κατά τοὺς Τούρκους) εἶναι παλαιός, κτισθεὶς πιθανῶς κατά τὸ 1460 - 1480. Ὡς με ἐπιληροφόρησεν ὁ νῦν ἐφημέριος, ὑπάρχει παράδοσις, ὅτι ὁ ναός, ἢ μᾶλλον ἢ μονή, ἦτο γυναικεία καὶ ἐξημεῖατο ἐκ τῆς Μονῆς Βλατιτάδων. Ἀπετερωθῆ ἀγνωστον πότε ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἀνωκοδομήθη ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως κατὰ τὸ ἔτος 1802 ὑπὸ τοῦ Χρήστου Μενεξέ,¹ πρῶτοντος τῆς Θεσσαλονίκης, σφαιρισθέντος κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821.² Ὁ αὐτὸς ἐφημέριος με ἐπιληροφόρησεν ὅτι ὁ θεμέλιος λίθος τῆς ἀνεγέρσεως τῆς μονῆς διεσφύζετο ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ναοῦ καὶ ἔφερε χρονολογίαν 1403. Δυστυχῶς κατὰ τὴν ἀνέγερσιν κάταφυγιον κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον οἱ κατασκευάζοντες τοῦτο ἐργάται κατέστρεψαν τὸν λίθον χρησιμοποιοῦσάντες τὰ τεμάχια διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ καταφυγίου. Ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ ὑπέγραψεν ὁ Κουταντζόγλου τῆς γνωστῆς ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογενείας.³

Τὸ χειρόγραφον

Γρηγόριος Ἱερομόναχος εὐφημέριος⁴ τῆς Κυρίας Θεοτόκου Λαγουδιανῆς.

Ἀπολυτίκιον τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἤχος Α'

Τῆς πηγῆς σου τὰ ρηθρα⁵ ἀνυμνοῦμεν πανύμνητε
 ἃ ἐξ ἀκροτόμου τῆς πέτρας ἀναβλύζει ἀήρωα,⁶
 τὸ θαῦμα ἐκπλήττει πάντα νοῦν, πῶς λίθος ἀκένωτος
 πηγῆ, ἀλλ' ἐκ ταύτης ἀπαντιλοῦντες τὸν ἱαμάτων
 ἕκαστοι τυγχάνουσι καὶ πάντα τὸ ὕδωρ γίνεται
 αὐτοῖς ἐν πίστει λαμβάνουσι αὐτό· χάρις τῇ ἀντιλήψει
 σου ἀγνή, Χάρις ταῖς προστασίαις σου, Χάρις τοῖς θαυμασίοις,
 μόνη μητρὰνάνδρε.

1852 Ἰωανν: Ἀπριλίου: 10:

Θεσσαλονίκη

ὀνομαζόμενος αὐτὸς ὁ Ναὸς τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἢ Ζωοδόχος πηγῆ, καὶ ἔχει τὸ θαῦμα αὐτὸ μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ξεχωριστὸν Κουβούκλιον εἶναι μία Πέτρα σχηματισμένη ἴσον με ἕν γουδι τετράγωνον καὶ μάλιστα εἰς καιρὸν τοῦ ἡμέρι Πασαῖ⁷ ἠθέλησε νὰ πάρῃ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν καιρὸν καὶ ἔτι ἐβούλουσε τὸ Κουβούκλιον καὶ τὴν Πέτραν αὐτὴν τὴν ἐσαφράγισε με πασιᾶν καὶ με μολᾶν καὶ με τὸν μητροπολίτην μαζί καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς πολιτείας καὶ ἔβαλε ἕναν ἑκατόνταρ-

¹ Πρβλ. Γρηγόριος Παλαιᾶς, τ. 31 Ἰουλίου 1918, σελ. 522.

² Πρβλ. Ἰ. Β. α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας, σελ. 72.

³ O. T a f r a l i, Topographie de Thessalonique, σ. 185 ὑποσημ. 2.

⁴ Διετήγησα τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ χειρογράφου.

⁵ Τὸ ὀρθόν: ρεῖθρα.

⁶ Τὸ ὀρθόν: αἰείρωσα.

⁷ Πρόκειται περὶ τοῦ Ὁμῆρ πασᾶ Βρυώνη, ὅστις διεδέχθη εἰς τὸ σαντζάκιον Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ ἔτος 1825 τὸν Ἱμπραήμ πασᾶν, διάδοχον τοῦ διαβροῦτου σφαιγῆος τῶν Θεσσαλονικῶν κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 Μεχμέτ Ἐμῖν Ἐμπουλουμπουτ πασᾶ. Πρβλ. Ἰ. Κ. Β. α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας, σελ. 150 καὶ τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης, σελ. 487. Τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας, σελ. 34.

χον και ἐφύλαξε τὸ ἡμερωνύκιον ἐκεῖνο (ὃ τοῦ θαύματος) ἡ Κυρία Θεοτόκος ἐπλημήρσε ὁ λίθος και ἐγέμισε, ἡ ἐκκλησία δὴλ τὸ ἀπαράτησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

'Αφήγησις διὰ τὴν ἐν Χαλκιδικῇ ἐπανάστασιν τοῦ 1854.

'Η κατωτέρω ἀφήγησις τοῦ γέρο Γεωργίου Σμαγοῦ ἐξ 'Αγίου Νικολάου Χαλκιδικῆς μοι παρεδόθη ἀπὸ τὸν ἐναυθὰ ἐπιθεωρητὴν τῶν τελωνείων κ. Εὐάγγελον Καμιλάτον με τὴν παράκλησιν ὅπως δημοσιευθῆ. Τὴν παραθέτω αὐτοῦσιαν, ἵνα ἐνταχθῆ παραλλήλως πρὸς τὰ ἱστορικά στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίωσαν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 'Απόστ. Βακαλόπουλος,¹ ὁ ἐν Νέῃ 'Υόρκῃ ἐγκατεστημένος φίλος τῆς ἱστορίας και ἐρευνητὴς τῶν ἐκεῖ ἀρχαίων Γιάννης Τόξης² και ὁ καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου Πολυγύρου Παν. Γ. Στάμου³ διὰ τὴν ἐν Χαλκιδικῇ ἐπανάστασιν τοῦ 1856.

'Αφήγησις Γεωργίου Σμαγοῦ

'Ο Τσάμης Καρατάσος διωρίσθη ὄπλαρχηγὸς Μακεδονίας. 'Απεβίβασθη εἰς Συκιὰν και ἀπὸ ἐκεῖ με κακία ἐφθασεν εἰς 'Ορμον Παναγιᾶς Μεγάλῃ Παρασκευῇ 1854. 'Ἔκαμε Πάσχα εἰς 'Αγιον Νικόλαον. Μετὰ ἐπεστράτευσ κατοίκους ὄσους ἠδύνατο νὰ φέρωσιν ὄπλα και ἀφῆσε μόνον 12 τοὺς γεροντοτέρους ὡς πολιτοφύλακας και συνδέσμους εἰς 'Αγιον Νικόλαον. Με τοὺς ἄλλους πῆγεν εἰς τὴν 'Ορμύλιαν. Τὸν πληθυσμὸν τοῦ 'Αγίου Νικολάου τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν νῆσον Βορβοροῦ. Εἶχεν 800 - 1000 παλληκάρια ἀπὸ Παλαιὰν 'Ελλάδα και ἐπεστράτευσεν ἄλλους 1000 ἀπὸ τὸν 'Αγιον Νικόλαον, Συκιὰν, 'Ορμυλιὰν και Περθενωνα κλπ.

Εἰς τὴν Χαλκιδικὴν και 'Αγιον 'Ορος καπετάνιος ἀρματωλὸς ἦταν ὁ Καπετὰν Γεωργάκης και ἐστρατολόγησε μοναχοὺς και κοσμικοὺς ὡς 300 - 500. Τὸν διώρισε ὁ Καρατάσος ὡς ὀπισθοφυλακὴν. Μετὰ ἀποτυχίαν μάχης 'Ορμυλίας, κατέφυγεν εἰς 'Αγιον 'Ορος (Γεωργάκης). Μετὰ παντρεύθηκεν εἰς 'Αγιον Νικόλαον, ἀλλὰ τὸν πρόδωσαν και κατεδικάσθη ἀπὸ δικαστήριον Θεσσαλονίκης ὡς ἐπαναστάτης εἰς θάνατον. Κάποιος φίλος του τὸν εἰδοποίησε ὅτι θὰ κοινοποιηθῆ ἡ ἀπόφασις εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς 'Αγίου Νικολάου και ἔτσι ἔφυγεν γιὰ τὸ 'Αγιον 'Ορος.

Τὴν πολεμικὴν σημαίαν του, ἄσπρο σταυρὸ και φόντο κόκκινο (γιὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Τούρκους), τὴν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ 'Αγίου Νικολάου ('Αγιος Γεώργιος) και τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὡς λάβαρο. Οἱ Τούρκοι δὲν ἔβιδον προσοχὴν εἰς αὐτήν. 'Ὡς τὸ 1907 ὑπῆρχε, μετὰ οἱ ἱερεῖς ἐφοβήθησαν, τὴν ἐκρυψαν κάπου και ἐσάπισε. Σήμερον ἐσώθησαν τὰ χροῦσσιτὰ μόνον.

'Ο Καπετὰν Γεωργάκης κατέφυγεν εἰς Καρυὰς φορῶν ὄρασον, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἀνακαλύψουν και ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὴν Παλαιὰν 'Ελλάδα, ὅπου ἔλαβεν μέρος εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης.

¹ 'Αποστ. Βακαλόπουλου. Νέα ἱστορικά στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ 1821 και 1854 στὴν Μακεδονία. 'Ανάπτυον τῆς 'Επιστημονικῆς 'Επιτηρίδος τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Ζ', σελ. 63 - 103.

² Γιάννη 'Αργ. Τόξη, 'Αμερικανικὰ και ἀγγλικὰ πληροφορία περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1854 ἐν Μακεδονίᾳ. Μακεδονικά, τ. Γ', σελ. 142 - 207.

³ Παν. Γ. Στάμου. Σύνοψις τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡρωϊκῶν τῆς Χαλκιδικῆς ἀγώνων. Θεσσαλονίκη 1954.

*Όταν ἐγένοντο αἱ μάχαι εἰς τὴν Ὁρμούλιαν ἦλθεν ἓνα πλοῖο Γαλλικὸ (μὲ τροχούς) πολεμικὸ καὶ ἐβόησεν τὰ πλοῖα Καρατάσου, ἐν οἷς καὶ τὴν φρεγάδα του μὲ τὰ πυρομαχικά, καὶ ἀπέκλεισε τὴν Νότιο Χαλκιδικὴ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ μὴ πάρχουν ἐνίσχυσιν (1854).

**

ἽΟ Γεώργιος Σμαγὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Ἐναγνώστου Σμαγοῦ, ὅστις ἀρτίστη αὐτοπροσώπως ἀπὸ τὸν Καρατάσον εἰς τὸ Ἴερὸν Εὐαγγέλιον καὶ τὸν ἀφῆσεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν 12 παλληκαριῶν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, γιὰ νὰ στέλλουν εἰδήσεις εἰς αὐτόν, τρόφιμα καὶ συνδέσμους. Ὁ Γεροσμαγὸς τ' ἀκουσε ἀπὸ διηγήσεις τοῦ παπποῦ του.

ἽΟ ἀγροτικὸς διανομὲς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀστέριος Κάργας εἶναι δισέγγονος τοῦ Καπετὰν Γεωργάκη.

ἽΟ Καπετὰν Γεωργάκης ἐπῆρεν ἀμνηστειὰν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἁγίον Νικόλαον εἰς τὴν οἰκογενεῖάν του. Ἐβάπτισεν δὲ τὸν Γεώργιον Σμαγὸν τὸ 1876 (γεννηθὲντα 1875), ὁ ὁποῖος διηγήθη τ' ἀνωτέρω εἰς τὸν Εὐάγγελον Καμιλάτον ἐπιθεωρητὴν τελωνείων.

Ἀφήγησις τοῦ γέροντος Νικολάου Δημ. Βελώνη.

ἽΟ γέρον Νικόλαος Δημ. Βελώνης, γεννηθεὶς τὸ ἔτος 1879 εἰς Ταξιάρχην (Λόκοβην) Χαλκιδικῆς καὶ διαμένων εἰς τὸ χωρίον Λαγκαδίαια, μᾶς ἀπέστειλε τὴν κατοικήνου ἐπιστολήν, ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 εἰς τὴν Χαλκιδικὴν. Εἰς τὴν ἐπιστολήν του ὁ Βελώνης περιγράφει ἀναμνήσεις καὶ ἀφηγήσεις παλαιωτέρων συγχωριανῶν του, χρησίμους διὰ τὴν τοπικὴν ἱστορίαν τῆς Χαλκιδικῆς, αἵτινες συμπληρώνουν ὅσα ὁ νῦν ἑπαρχος Ἀρδέας κ. Ἰ. Παλαμίδης ἔγραψε εἰς τὸν «Ἑλληνικὸν Βορῶν» τῆς Θεσσαλονίκης τὴν 25 καὶ 26 Μαρτίου κατ' ἀφήγησιν τοῦ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀποβιώσαντος γέροντος Ἀργυροῦ, ἐκ Χαλκιδικῆς ἐπίσης. Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης παραθέτω σχετικὸν ἀπόσπασμα.¹

«...Λοιπὸν ἐγώ, ἂν καὶ ἔφυγα ἀπὸ τὸ χωριὸ μου εἰς ἡλικίαν 14 χρονῶν, γνωρίζω τὴν τοπωνυμίαν αὐτὴν, διότι ἄκουγα πολλὰς φορὰς τὸν πατέρα μου νὰ ἀναφέρῃ τὸ Ξηρολείβαδο, καθὼς καὶ πολλοὺς χωριανούς τὸ ξέφουον. Λοιπὸν τὸ Ξηρολείβαδο εἶναι στὴν νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τοῦ Χολομώντια καὶ περὶ τὰ 6 ἕως 7 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ κορυφὴν τοῦ βουνοῦ καὶ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς συγκοινωνίας Θεσσαλονίκης Ἀρναίας μέσῳ Ρεσιτινικίων καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν διασταύρωσιν τοῦ δρόμου ἀπὸ Σιποτικία πρὸς Λόκοβην.

Λοιπὸν ὁ Γέρο - Ἀργυρὸς εἶχε τὸ ἐπώνυμον Σάρης τὸν γνώρισα ἐκ τοῦ πλησίον πολὺ πῆγαινα πολλὰς φορὰς στὸ σπίτι του, ὅταν ἦμουν μικρός, διότι εἶχαμε μίαν πνευματικὴν συγγένειαν, δηλαδὴ ὁ πατέρας μου βάφτιζε τὰ ἐγγόνια του. Ἵταν ἓνας γέρος μὲ ἄσπρα μαλλιά καὶ γένεια καὶ μὲ κόκκινα μάγουλα καὶ τὸ βράδου τὰ καλοκαίρια πῆγαινε καὶ κοιμοῦνταν στὸ ἀμπέλι καὶ φύλαγε μιὰ κρυνιά, γιὰ νὰ μὴ κλέψουν τὰ κρῖνα.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Γερο - Ἀργυρὸς, ὁ Σάρης (διότι ἔτσι λέγονταν καὶ τὰ ἐγγόνια του) ἐτράφιζε καλαμπόκι, δηλαδὴ τὸ γέμιζε δευτέρη τσάπα, στὸ Ξηρολείβαδο, ὅταν εἶδαν τοὺς Χριστιανούς νὰ φεύγουν.

Τὸ 1902 διηγοῦμένη τὴν ἱστορίαν τῆς κρυνιάς εἰς τὸ Στρατόνι, ποῦ δούλευα,

¹ Διετήρησα τὴν φρασεολογίαν τῆς ἐπιστολῆς, διορθώσας μόνον τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη.

και κάποιος Λιαιριγκοβινός, πού με ρώτησε αν ζῆ ακόμα ὁ Γέρο - Σάρης, ἔκαμε τὸν σταυρό του και εἶπε «αὐτὸς κοντεύει τὰ ἑκατοτριάντα χρόνια»· ἔκτοτε ἐγὼ ἔφυγα ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ και δὲν γνωρίζω πότε πέθανε ὁ Γέρο - Σάρης.

Ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους ἀκουγα πὼς, δταν ἀκουσαν οἱ χωριανοὶ τὸ χαλασμό, ἄφησαν τὸ χωριὸ και ἔφυγαν πρὸς ἀνατολὰς και κρύφτηκαν εἰς ἓνα βαθὺ και ἀπότομο λάκκο, τὸν Ἀρκοῦδόλακα, πού εἶναι δασωμένος¹ ἀπὸ πουρνάρια και ἄλλα διάφορα ἀειθαλῆ· ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ, σὲ κάποιο ἀμπέλι, ὑπῆρχε μιὰ μικρὴ καλύβα, ὅπου εἶχαν ἀφήσει οἱ χωριανοὶ ἓνα γέρο τυφλὸ και τὸν εἶπαν ὅτι θὰ φρόντιζαν κάθε μέρα γι' αὐτόν.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγαν οἱ Τοῦρκοι και ἔκασαν ὄλο τὸ χωριὸ,² πέρασαν ἀπὸ τὴν καλύβα, ὁ γέρος, τυφλός, μὸλις ἀκουσε βήματα, ρώτησε «ἔ! παιδιά, εἶναι μακριὰ τὸ Ρωμοῦκο;». Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι ἀντὶ ἀπαντήσεως τὸν ἔσφαξαν.

Οἱ Λουκοβίτες ἔμειναν στὸν Ἀρκοῦδόλακα ὄλο τὸ καλοκαίρι. Πάγαιναν τὴ νύχτα στὸ χωριὸ και ἔπαιρναν διάφορα σκεῦη, πού εἶχαν ἀνάγκη, ἐπίσης πήγαιναν τὴ νύκτα και θέριζαν διάφορα γεννήματα στὴν Μπλανὰ και τὴν ἡμέρα με τὲς γυναῖκες τὰ κουπάνιζαν, τὰ ἀλεθαν σὲ χειρόμυλα και ἔκαμαν ἀλευρι και μπουλγκούρια³ δὲν γνωρίζω αν πῆγαν τὸν χειμῶνα στὸ Ἅγιον ὄρος.

Ὅταν ἤμουν ὡς 12 χρονῶν, πῆγα δύο φορὲς μαζί του στὰ μελίσσια· τὴν πρώτη φορὰ πῆγα στὸ Ἐγρη - Μπουτζάκ και Παζαρούδα· πέρασαμε και ἀπὸ ἄλλα χωριά εἰς ἓνα χωριὸ ἀπὸ αὐτὰ με ἔδειξε ὁ πατέρας μου ἓνα σπίτι ἔρημο χωρὶς πόρτες και παράθυρα και με εἶπε πὼς ἐκεῖ μέσα εἶχαν γερμίσι χριστιανούς και τοὺς εἶπαν νὰ βγαίνουν ἕνας ἕνας ἔξω και στὴν πόρτα τοὺς ἔκοβαν τὸ κεφάλι. Στὸ δεύτερο ταξεῖδι πέρασαμε ἀπὸ τὸ χωριὸ Βασιλικὰ και προχωροῦντας πρὸς τὴν Γαλάτιστα με ἔδειξε ἓνα ξερὸ χαντάκι, πού καταβραίνει ἀπὸ τὴν Γαλάτιστα και με εἶπε δταν ξεκίνησαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικη, γιὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Χριστιανούς, ἀποφάσισαν σαράντα παλληκάρια νὰ θυσιασθοῦν, γιὰ νὰ γλυτώσουν οἱ Χριστιανοὶ στάθηκαν λοιπὸν ἔξω⁴ ἀπὸ τὰ Βασιλικὰ και ἄρχισαν νὰ τουφεκοῦν στὸν ἀγέρα. Οἱ Τοῦρκοι ἀκουσαν τὸ τουφεκίδι και σταμάτησαν· ἔστειλαν δύο ἱππεῖς νὰ ἰδοῦν τί γίνεται και καθυστέρησαν μιὰ μέρα. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Χριστιανοὶ εἶχαν πιάσει τὰ βουνά· τὴν ἄλλη μέρα πού ξεκίνησαν οἱ Τοῦρκοι, ἐφθασαν στὰ Βασιλικὰ, πῆγαν νὰ κυκλώσουν τὰ παλληκάρια και τὰ παλληκάρια ἀμυνόμενα γώθησαν μέσα στὴ χαράδρα· κυκλωμένα προχωροῦσαν τὸν ἀνήφορο, ὥσπου ἐφθασαν εἰς ἓνα σημεῖον, πού ἡ χαράδρα τελείωνε σὲ ἀνοικτὸ χωράφι. Ἐκεῖ ἦταν μιὰ γκορτσιὰ (ἐγὼ τὴν εἶδα, διότι ἦταν κοντὰ στὸ δρόμο). Τὰ παλληκάρια μαζεῦτηκαν κάτω ἀπὸ τὴν γκορτσιὰ⁵ οἱ Τοῦρκοι τοὺς κύκλωσαν ὀλόγυρά τοὺς βαβαλλαρία, οἱ σφαίρες ἔπεφταν ἀπάνω τους· τότε ἓνας νέος πέταξε τὴν κάπα του και τὸ τουφεκί του, πῆρε τὸ γυμνὸ γιαταγάνι στὸ χέρι του και ὤρμησε ἀπάνω στὴν βαβαλλαρία πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας, πού ἦταν τὸ βουνὸ πιὸ κοντὰ, και κουνώντας τὸ γιαταγάνι δεξιὰ γαί ἀρι-

¹ Πρὸβλ. 'I. K. Β α σ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας, σελ. 104².

² Εἰς τὸν δημοσιευθέντα πίνακα τῶν καταστραφέντων χωριῶν περιλαμβάνεται και ἡ Λόκοβη, ἔνθ³ ἀν. σελ. 101 και 297.

³ Ἡ ἀφήγησις αὕτη καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ἔχει σχέσιν με τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν αὐτὴν τοποθεσίαν περιπέου τῶν ἡρωϊκῶν πολεμιστῶν τῆς Συκιᾶς ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Χάσαν. Πρὸβλ. Β α σ ρ α β ἔ λ λ η ν, ἔνθ⁴ ἀν. σ. 80.

⁴ Γκορτσιὰ σημαίνει ἀγριοσαλαδιά. Συνήθης ὀνομασία εἰς δόλοκληρον τὴν Μακεδονίαν.

στερά ἄνοιξαν οἱ Τοῦρκοι καὶ χωρὶς τὸν πετύχη καμμά σφαῖρα πρόλαβε καὶ ἔπιασε τὸ βουνὸ καὶ γλύτωσε· οἱ ἄλλοι 39 σκοτώθηκαν ὅλοι ἐκεῖ στὴ γκορτσιά.

Ὅταν ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ γυρῶσιν οἱ χριστιανοὶ στὰ χωριά τους, ἐκάλεσαν τοὺς μουχτάρηδες νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὰς ἀρχάς. Τότε στὴ Λόκοβη τὴν τιμητικὴ αὐτὴ θέσι τὴν εἶχε κάποιος ὀνόματι Γερο - Χρηστος, ἐπὶ πολλὰ χρόνια μουχτάρης. Συνεννοήθηκαν λοιπὸν τρεῖς τέσσαρες ἀπὸ διάφορα χωριά νὰ παρουσιασθοῦν μαζί ἐνωμένοι καὶ στὸν δρόμο ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐπρότεινε νὰ σκεφθοῦν τί θὰ ἔπρεπε νὰ εἰπουν ἐκεῖ πού θὰ παρουσιασθοῦν. Τότε ὁ Γερο - Χρηστος τοὺς εἶπε «ἄς πᾶμε πρώτα στὸν ἀγᾶ νὰ δοῦμε τί θὰ μᾶς πῆ καὶ ὕστερα θὰ ἀπαντήσουμε» ἀπὸ τῶρα τί βιάζεσθε.»

Ὅταν οἱ μουχτάρηδες παρουσιάσθηκαν, τοὺς ἔδωσαν διαταγὴ νὰ συμμαζευτοῦν ὅλοι στὰ χωριά τους, καὶ οἱ μουχτάρηδες ὑποσχέθηκαν νὰ ἐκτελέσουν τὴ διαταγὴν. Ἐξέκριναν λοιπὸν καὶ μᾶζευαν¹ ὁ καθένας τοὺς δικούς του ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη πού βρισκόνταν....»

I. K. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣ

¹ Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀεμνήστου Σπ. Λάμπρου εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντινοῦ ζωγράφου Καλλιέργη, τοῦ ζωγραφήσαντος τὸ 1315 τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εἰς τὴν Βέροιαν.² Τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου Καλλιέργη εὐρίσκειτο εἰς ἐπιγραφὴν, χαραγμένην ἐπὶ λίθου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ, ὅπως ἀναφέρουν οἱ δημοσιεύσαντες παλαιότερον τὴν ἐπιγραφὴν.³ Ὁ Λάμπρος, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸν λίθον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ὅλλα παρατηρήσας ὅτι ἡ μέχρι τότε καταλογάδην δημοσιευομένη ἐπιγραφὴ εἶναι πράγματι ἔμμετρος, ἀνεδημοσίευσεν ταύτην εἰς στίχους ἐκ τῆς τελευταίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ δημοσιεύσεώς της εἰς τὴν Ἰσβέστια τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου.⁴ Εἶναι περίεργον ὅτι ὁ Λάμπρος ὀνομάζει τὸν ναὸν τῆς Βεροίας, ἔνθα εὐρίσκειτο ἡ ἐπιγραφὴ, «ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Περιβλέπτου»,⁵ ἐνῶ ὁ ναὸς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀνομάζεται ρητῶς «τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ» καὶ εἶναι γνωστὸς τόσον εἰς τοὺς παλαιότερον ἰδόντας δῆθεν ἐπὶ τόπου τὸν λίθον καὶ δημοσιεύσαντας τὴν ἐπιγραφὴν, ὅσον καὶ σήμερον, ὡς ναὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.⁶

Διὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου ἐπαναλαμβάνομεν τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπως τὸ ἔδημοσίευσεν ὁ Σπ. Λάμπρος:

*Ξένος Ψαλιδᾶς (ἢ Ψαλιδας) ναὸν θεοῦ ἐγείρει
ἄρσειν ζητῶν τῶν πολλῶν ἐγκλημάτων
τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ ὄνομα θέμενος*

¹ Διὰ τὴν χορηγηθεῖσαν ἀμνηστειάν βλέπε Β α σ δ ρ α β ε λ λ η ν, ἐνθ' ἀν. σ. 99 ἔξ. καὶ 273. Τὸ φερμάνιον περὶ ἀμνηστείας φέρει χρονολογίαν 17 Ζιλ Κατὲ 1237 (5 Αὐγούστου 1822).

² Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, "Ἑλληνες ζωγράφοι πρὸ τῆς Ἀλώσεως. Νέος Ἑλληνομνήμων Ε' [1908], σ. 279 - 281.

³ Βλ. τὰς παλαιὰς δημοσιεύσεις παρὰ Λ ά μ π ρ ο υ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 280.

⁴ Τόμ. 4 [1899], τεύχος γ', σ. 129.

⁵ "Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 279.

⁶ Π. χ. Μ. Δ ή μ ι τ σ α, "Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σφραγισμένοις. Ἐν Ἀθήναις 1896, τόμ. Α', σ. 87, ἀριθ. 112.